

БНСУ-ЫН 21 ДЭХ УДААГИЙН ПАРЛАМЕНТЫН СОНГУУЛИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

Э.Саранцэцэг

БНСУ-ын Сүншил их сургуулийн
Улс төр судлалын докторант

Товч хураангуй

Дэлхий нийт сонгуулийн тухай бодох ч сөхөөгүй, COVID19 хэмээх халдварт өвчний тархалттай борви бохисхийлгүй тэмцэж буй хүнд үед БНСУ парламентын ээлжит сонгуулиа хойшлуулалгүй, товлосон хугацаандаа амжилттай зохион байгуулсан төдийгүй, халдварт өвчнийг хяналтандаа авч чадсанаар дэлхий дахины анхаарлыг татаж байна. Тиймээс БНСУ-ын 21 дэх удаагийн парламентын сонгуулиа явуулсан нөхцөл байдал, онцлогийн талаар товч бичихийг зорилоо.

Түлхүүр үг: Парламентийн сонгууль, Үндэсний Ассамблей, сонгуулийн тухай хууль, сонгогч, нийгэм эдийн засаг, ажил эрхлэлт

Оршил

БНХАУ-ын Хубэй мужийн Үхань хотод үл мэдэгдэх уушгины хатгалгаа гарсан нь ДЭМБ-ын Хятад улс дахь оффисд 2019 оны 12-р сарын 31-нд анх мэдээлэгджээ. 2020 оны 1-р сарын 30-нд Олон Улсын Эрүүл Мэндийн Яаралтай Тусламжийн Байгууллагаас өвчний дэгдэлтийг зарласан ба улмаар 3-р сарын 11-нд ДЭМБ-аас COVID-19-ийг цар тахал-ын хэмжээнд хүрсэн гэж мэдээллээ.¹ Ийнхүү дэлхийн зарим улсууд онц байдал зарлаж, халдварт өвчинтэй өдөр шөнөгүй тэмцсээр өдийг хүрч байна. Энэ хугацаанд дэлхийн өнцөг булан бүрт хөл хорио тогтоож, олон нийтийн арга хэмжээ, нийтийг хамарсан бүхий л үйл ажиллагаанууд тодорхойгүй хугацаагаар хойшилж, эсвэл цуцлагдаж байгаа ба түүний нэг нь улс төрийн сонгуулиуд хүртэл үл мэдэгдэх хугацаагаар хойшлогдсоор байна. Жишээ нь: 2020 оны 4 сарын 14-ний байдлаар АНУ, Англи, Франц, Шриланк гэх мэт нийт 47 орон улс төрийн сонгуулиа хойшлуулахаар шийдвэр гаргасан ба Шинэ-Зеланд ирэх 9 сарын 19-нд парламентын сонгууль явуулах ёстой боловч одоохондоо хойшлуулах эсэх нь тодорхойгүй байна.² Харин БНСУ энэ пандемик цаг үед 21 дэх удаагийн парламентын ээлжит сонгуулиа амжилттай зохион байгуулснаар дэлхий нийтийн анхаарлыг татахын сацуу дэлхийн тавцанд өөрийн улсын байр сууриа улам бүр бэхжүүлээд байна.

БНСУ-ын парламентын тухай

БНСУ нь ерөнхийлөгчийн засаглалтай бөгөөд хууль тогтоох төрийн дээд байгууллага болох парламентыг Үндэсний Ассамблей гэдэг. Үндэсний Ассамблей нь нэг танхимтай, бүх

¹ Миццо Какү “COVID19 халдвараас урьдчилан сэргийлэх гарын авлага” УБ., 2020 он

² https://biz.chosun.com/site/data/html_dir/2020/04/15/2020041500589.html

нийтийн сонгуулиар 4 жилийн хугацаагаар сонгогддог.³ Үндэсний Ассамблей нь тойргоос сонгогдсон 253, хувь тэнцүүлсэн системээр сонгогдсон 43 гишүүн, нийт 300 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй байна.⁴ 21 дэх удаагийн ээлжит сонгуулиар байгуулагдах Үндэсний Ассамблейн гишүүний бүрэн эрх нь 2020 оны 5 сарын 30-ны өдрөөс эхлэн 4 жилийн хугацаатай байна

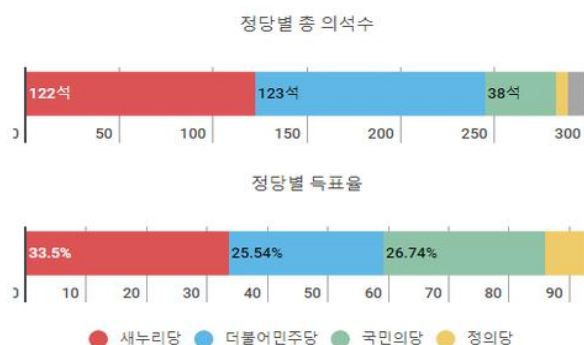
Сонгогдох ба сонгох эрх:

25 нас хүрсэн иргэн парламентын сонгуульд нэрээ дэвшүүлэх эрхтэй. Энэ заалт нь 1948 оны 5 сарын 10-ны өдрийн сонгуулиас эхэлж мөрдөгдсөн бөгөөд одоог хүртэл өөрчлөлт ороогүй, хэвээр байна. Харин 21 дэх удаагийн парламентын сонгууль хүртэл тус улсын сонгууль өгөх эрхтэй нас нь 19 байсан боловч 2019 оны 12 сарын 27-ны өдрийн Сонгуулийн тухай хуулийн өөрчлөлтөөр сонгууль явуулах өдөр 18 нас хүрсэн иргэн сонгох эрхтэй байхаар тусгаж өгсөн. Ингэснээр 12-р анги төгсөж буй сурагчид саналын эрхтэй болж байгаа ба тус сонгуульд санал өгөх эрхтэй нийт 43,994,247⁵ хүн байв.

Сонгуулийн систем:

Энэ удаагийн ээлжит сонгууль нь 253 гишүүнийг нэг мандаттай тойргоос мажоритар тогтолцоогоор, харин 47 гишүүнийг намын нэрийн жагсаалтаас пропорциональ тогтолцоогоор сонгоно. Пропорциональ буюу хувь тэнцүүлэх тогтолцоогоор сонгогдох 47 гишүүдийн суудлыг өмнө нь дан параллель арга (parallel method)-аар хуваарилдаг байсан бол энэ удаагийн сонгуулиар суудал хуваарилах аргаа шинэчлэн 47 суудлын 30-ыг нь semi-compensatory аргаар, 17-г нь хуучин аргаараа буюу параллель аргаар хувь тэнцүүлэн хуваарилахаар болжээ.⁶ Учир нь ард иргэдийн төлөөлөл парламентад бүрэн орж ирж чадахгүй байгаа нь сонгуулийн тогтолцоотой шууд холбоотой гэж үзсэний улмаас сонгуулийн тогтолцоог өөрчлөн 2019 оны 12 сарын 27-ны өдөр сонгуулийн хуулийг өөрчлөн баталсан байна. Жишээлбэл,

Доорх хоёр графикаас харахад 2016 оны 4 сарын 13 нд болсон БНСУ-ын 20 дахь удаагийн парламентын (Бүрэн эрхийн хугацаа нь 2016 оны 5 сарын 30-ны өдрөөс эхлэн 2020 оны 5 сарын 29 хүртэл) сонгуулийн үр дүн сонгуулийн системээс хамаараад өөр дүн гарч байгаа юм. Хэрэв хувь тэнцүүлсэн системээр бодсон бол доод талын зурагны дагуу үр дүн гарах байсан билээ.

*Эх сурвалж: <https://m.post.naver.com/viewer/postView.nhn?volumeNo=27500349&memberNo=44644797&vType=VERTICAL>

³ Ж.Төртогтох “Парламент судлалын гарын авлага” УБ., 2010 он

⁴ БНСУ-ын сонгуулийн тухай хууль 21-р зүйл

⁵ БНСУ-ын Сонгуулийн Ерөнхий хороо

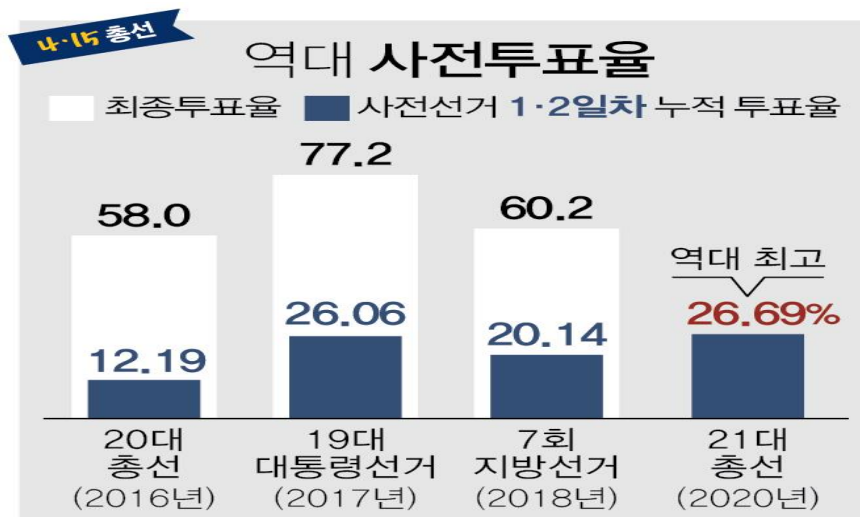
⁶ МУ-ын Сонгуулийн Ерөнхий хороо <https://www.gec.gov.mn/blog/2595>

Сонгуулийн хугацаа:

Сонгуулийн кампанит ажлын хугацаа 14 хоног байх ба нэр дэвшигчийг бүртгэж дууссан өдрийн 6 дахь өдрөөс эхлэн сонгуулийн өдөр хүртэлх хугацаанд байна.⁷ Сонгууль явуулах өдөр нь парламентын гишүүний бүрэн эрхийн хугацаа дуусахын өмнөх 50 өдрийн дараах, эхний Лхагва гариг байна. БНСУ 21 дэх удаагийн парламентын Сонгуулийн албан ёсны сурталчилгаа нь 2020 оны 4 сарын 2-ны өдрийн 0 цагаас эхлэн 4 сарын 14-ний өдрийн 24:00 цаг хүртэл үргэлжилсэн ба сонгуулиа 2020 оны 4 сарын 15-ны өдрийн Лхагва гаригт өглөөний 6:00 цагаас оройны 18:00 цаг хүртэл, нийт 14330 санал авах байранд улс орон даяар амжилттай явууллаа.

Урьдчилсан санал хураалт:

Харин урьдчилсан санал хураалтыг улсынхаа аль ч нутаг дэвсгэрт тухайн хүний саналыг хүргэх боломжит хугацааг тооцон тухайн сонгуулийн санал авах өдрөөс 5 өдрийн өмнө, 2 өдрийн турш зохион байгуулдаг.⁸ Энэ удаагийн урьдчилсан санал хураалтыг 2020 оны 4 сарын 10-ны өдрөөс 11-ний өдрийн турш 06:00-18:00 цагийн хооронд 26,7%-ийн ирцтэй явуулсан. Доор графикаар 2016 оноос хойших шат шатны сонгуулийн нийт дүн болон урьдчилсан санал хураалтын дүнг үзүүлэв. Уг графикаас харахад 2016 оны 20 дахь удаагийн парламентын сонгуулийн ирц 58%, урьдчилсан санал хураалтын ирц 12.19%, 2017 оны 19 дэх удаагийн ерөнхийлөгчийн сонгуулийн ирц 77.2%, урьдчилсан санал хураалтын ирц 26,06%, 2018 оны 7 дахь удаагийн орон нутгийн сонгуулийн ирц 60.2%, урьдчилсан санал хураалтын ирц 20.14%, харин 2020 оны 21 дэх удаагийн парламентын сонгуулийн ирц **66,2%**, урьдчилсан санал хураалтын ирц **26,7%** (**11,742,677**)-ийн үзүүлэлттэй гарсан нь өмнөх сонгуулиудын санал хураалтын ирцтэй харьцуулахад хамгийн өндөр үзүүлэлттэй гарсан юм. Энэ үзүүлэлт нь тус улсын түүхэнд сүүлийн 28 жилийн хугацаанд гараагүй амжилт юм.

*Эх сурвалж: YONHAP NEWS

БНСУ-ын сонгуулийн тухай яривал, орхиж болшгүй зүйлийн нэг бол урьдчилсан санал хураалтыг амжилттай хэрэгжүүлж байгаа явдал юм. Энэ системийг 2000 онд Америк дараа нь Япон, БНСУ хэрэгжүүлж байна. Энэ нь тухайн хүн өөрийн харьяалалын дагуу оршин

⁷ БНСУ-ын сонгуулийн тухай хууль 33-р зүйл

⁸ БНСУ-ын сонгуулийн тухай хууль 148-р зүйл

суугаагүй болон сонгуулийн товлосон өдөр санал өгөх боломжгүй, хүндэтгэн үзэх шалтгаантай хүмүүс урьдчилж саналаа өгөх үйл явц юм. Ингэснээр өөр хот дүүрэгт амьдарж байгаа хүмүүс байгаа газраа саналаа өгч, өгсөн санал сонгууль болох өдөр хүртэл тухайн хүний албан ёсны хаягийн дагуу хүргэгдэж, өөрийн харъяалалын дагуу саналаа тоолуулах боломжоор хангагдаж байгаа юм.

Сонгогчдын өдөр:

2012 оны 1 сарын 17-ны өдрийн нэмэлт өөрчлөлтөөр БНСУ-ын Сонгуулийн тухай хуулийн 6-р зүйлд сонгууль түүний утга учрыг ойлгуулах, сонгогчдын оролцоог нэмэгдүүлэхийн тулд жил болгоны 5 сарын 10-ны өдрөөс эхлэн 7 хоногийн хугацааг “Сонгогчдын өдөр” хэмээн нэрлэж, Сонгуулийн ерөнхий хороо болон холбогдох байгууллагууд сонгогчдын боловсролыг дээшлүүлэх аливаа үйл ажиллагааг зохион байгуулахаар тусгасан.

Сонгуулийн үеийн нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал:

БНСУ-д 2020 оны 1 сарын 20-ны өдөр короно вирус анхны тохиолдол илэрснээр 2020 оны 5 сарын 17-ны өдрийн байдлаар нийт өвчтний тоо 11050-д хүрээд байгаа ба доорх графикаар БНСУ болон дэлхий нийтийн корона вирус өсөлтийн түвшинг харууллаа.

*Эх сурвалж: БНСУ-ын Эрүүл мэнд, Нийгмийн Хамгааллын Яамны тайлан

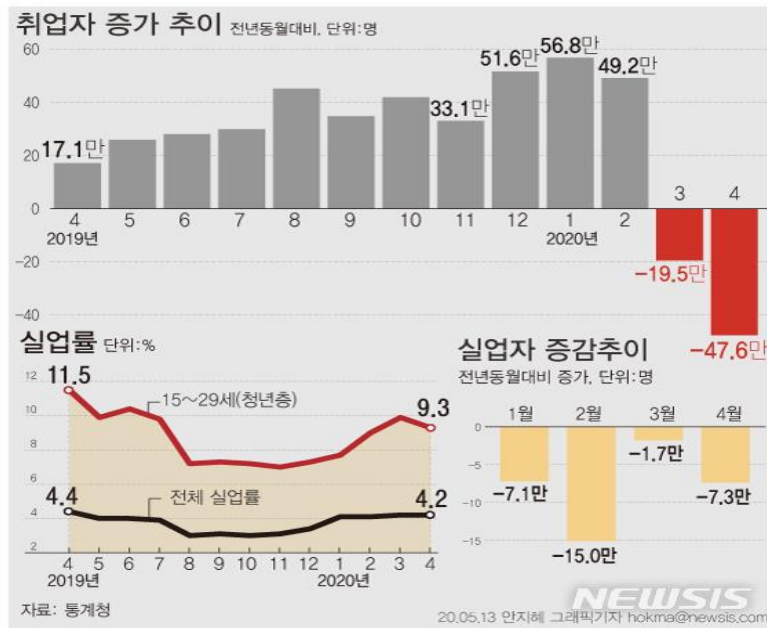
Энэхүү графикаас харахад 2 сарын 29-нд хамгийн их буюу 813 өвчтөн нэмэгдсэн байна. 3 сарын 15-ны өдрөөс эхлэн шинээр нэмэгдсэн өвчтний тоо 2 оронтой тоонд орж, өсөлтийн хувь өнөөдрийг хүртэл тогтмол буурлаа. Гэвч Солонгосын засгийн газар халдварт өвчний тархалтыг хяналтандаа авч чадсан хэдий ч эдийн засгийн өсөлт буурч, ажилгүйдлийн түвшин сүүлийн 21 жилийн хугацаанд тохиолдож байгаагүйгээр өсчээ.

Ажил эрхлэлтийн түвшин бол 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын ажил эрхлэлтийг хэлэх ба БНСУ-ын Статистикийн ерөнхий газрын 5 сарын 13-ны өдрийн тайлангаас⁹ харвал 2020 оны 4 сарын байдлаар ажил эрхэлж байгаа нийт хүний тоо 26562000 байсан нь өнгөрсөн оныхоос 1.8%(476000)-иар багасч, ажил эрхлэлтийн түвшин буурсан үзүүлэлттэй гарлаа. Энэ нь 1999(-658000) оны 2 сарын эдийн засгийн их хямралаас хойших 21 жил 2 сарын хугацаанд хамгийн их буурсан үзүүлэлт юм. Ажил эрхлэлтийн түвшний бууралтыг ерөнхийд авч үзвэл хүмүүс ихээр цуглардаг дэн буудал болон зоогийн газрууд -9.2%(212000), боловсролын

⁹ http://kostat.go.kr/portal/korea/kor_nw/1/1/index.board?bmode=read&aSeq=382415

байгууллага -6.9%(130000), бөөний худалдаа болон жижиглэнгийн худалдааны газрууд - 3.4%(123000), үйлдвэрийн ажил эрхлэлт, усан замын экспорт уналтанд орсноор тухайн салбар - 1.0%(44000)-иар тус тус багассан. Харин эсрэгээрээ эрүүлийг хамгаалах байгууллага болон нийгмийн халамжийн байгууллага 77000(3.5%), хөдөө аж ахуй, газар тариалан болон ойн аж ахуйн үйлдвэрүүд 5.2%(73000), хүргэлт үйлчилгээний компаниуд 2.4% (34000)-иар ажил эрхлэлтийн түвшин нэмэгдсэн байна. Насны хувьд авч үзвэл 60-аас дээш насныхан 274000, 50-60 насныхан 143000, 40-50 насныхан 190000, 30-40 хүртэлх насныхан 172000, 20-29 насныхан 159000 хүнээр тус тус ажилгүйдлийн түвшний хэмжээ нэмэгдсэн байна.

2019 ба 2020 оны ажил эрхлэлт ба ажилгүйдлийн түвшин

*Эх сурвалж: <https://newsis.com/>

“Covid-19” вирус “ПАНДЕМИК” буюу “ЦАР ТАХАЛ”-ын хэмжээнд хүрсэн нийгэм эдийн засгийн ийм хүндрэлтэй нөхцөлд БНСУ парламентын ээлжит сонгуулиа явуулах уу?, үгүй юу? гэдэг нь олны анхаарлыг татаж байлаа. Гэсэн хэдий ч энэ нөхцөл байдал сонгууль хойшлуулах хууль, эрх зүйн үндэслэл болохгүй гэж үзэн, товлосон ёсоор сонгуулиа зохион байгуулж чадсан юм. Хүснэгтээр сонгууль хойшлуулах тухай холбогдох заалтыг өөрийн орны хуультай харьцуулан орууллаа.

Сонгууль хойшлуулах шалтгаан

Улсын нэр	Хойшлуулах шалтгаан
Монгол	МУ-ын Сонгуулийн тухай хуулийн 9.4-т МУ-ын Үндсэн Хуулийн 25-р зүйлийн 2,3 дахь хэсэгт заасан онцгой нөхцөл бий болсны улмаас ээлжит сонгууль явуулах боломжгүй болсон бол УИХ ээлжит сонгуулийг хойшлуулж болно. * МУ-ын ҮХ-ийн 25-р зүйлийн 2-т: Дараах онцгой нөхцөл бий болсон үед үр дагаврыг нь арилгах, хүн ам, нийгмийн амьдралыг хэвийн болгохын тулд онц байдал зарлаж болно.

	<p>1/улсын нийт нутаг дэвсгэрт буюу зарим хэсэгт нь оршин суугаа хүн амын амь нас, эрүүл мэнд, аж амьдрал, нийтийн аюулгүй байдалд шууд аюул учруулсан буюу учруулахуйц байгалийн гамшиг, гэнэтийн бусад аюул тохиолдсон;</p> <p>2/Үндсэн хуулийн дэг журам, нийгмийн хууль ёсны тогтолцоо оршин тогтноход заналхийлсэн аливаа байгууллага, бүлэг хүний зохион байгуулалт бүхий хүч хэрэглэсэн хууль бус үйл ажиллагааны улмаас үүссэн нийтийн эмх замбараагүй байдлыг төрийн байгууллага эрх хэмжээнийхээ дотор ердийн арга хэрэгслээр тохинуулах боломжгүй болсон.</p> <p>* МУ-ын ҮХ-ийн 25-р зүйлийн 3-т: Улсын нийт нутаг дэвсгэрт буюу зарим хэсэгт нь нийтийн эмх замбараагүй байдал үүсч, зэвсэгт мөргөлдөөнд хүрсэн, тийм мөргөлдөөн гарах бодит аюул бий болсон, бусад улсаас цэргийн хүчээр түрэмгийлэн халдсан, эсхүл тийнхүү халдах нь бодитой болсон үед дайны байдал зарлаж болно.</p>
Солонгос	<p>Сонгуулийн тухай хуулийн 196-р зүйлийн 1-т: Байгалийн гамшиг болон зайлшгүй шалтгаанаар сонгуулийг явуулах боломжгүй болсон тохиолдолд парламентын болон ерөнхийлөгчийн сонгуулийг ерөнхийлөгч, орон нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын сонгуулийг тухайн сонгуулийн тойргийн сонгуулийн ерөнхий хорооны дарга тухайн орон нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын даргатай зөвшилцөн сонгуулийг хойшлуулна.</p>

**Эх сурвалж: МУ-ын Үндсэн Хууль ба БНСУ-ын Сонгуулийн тухай хууль*

Ийнхүү сонгууль хойшлуулах хууль эрх зүйн үндэслэл байхгүй хэмээн үзэн сонгуулиа гаргасан төлөвлөгөөний дагуу явуулахаар бэлтгэл ажилдаа орон, 2020 оны 3 сарын 7-ны өдөр сонгуулийн тойргийг баталсан. Доорх хүснэгтээс сонгууль явуулах календарчилсан төлөвлөгөөг ерөнхийд нь харж болно.

Он сар өдөр		Гариг	Хэрэгжүүлэх ажил
2019 он	10 сарын 18-11 сарын 15	Баасан-Баасан	Хүн амын тоог эцэслэн гаргах
	12 сарын 7	Бямба	Сонгуулийн зардлын тогтоосон хэмжээг зарлах
	12 сарын 17	Мягмар	Нэр дэвшигчдийн урьдчилсан бүртгэл
2020 он	2 сарын 15	Бямба	Хилийн чанад дахь сонгуулийн иргэдийн бүртгэлийг эцэслэх
	3 сарын 16	Даваа	Хилийн чанад дахь иргэдийн бүртгэлийг баталгаажуулах
	3 сарын 27	Баасан	Нэр дэвшигчдийг бүртгэж дуусах
	3 сарын 28	Бямба	Санал өгөх иргэдийн жагсаалтыг гаргах
Оршин суугчдын нэрсийн жагсаалтын бүртгэлийг гаргах			
			Цэргүүдэд сонгуулийн мэдээллийг илгээх эцсийн өдөр

4 сарын 1	Лхагва	Хилийн чанад дахь сонгуулийг эхлүүлэх
		Сонгуулийн сурталчилгааг эхлүүлэх
4 сарын 2	Пүрэв	Сонгуулийн хугацааг албан ёсоор зарлах
4 сарын 3	Баасан	Сонгогчдын нэрсийн жагсаалтыг баталгаажуулах
4 сарын 5	Ням	Оршин суугчдад саналын хуудас, санал өгөх зааврын тухай мэдээлэх
4 сарын 6	Даваа	Хилийн чанад дахь иргэдийн санал өгөх сүүлийн өдөр
4 сарын 10	Баасан	Урьдчилсан санал хураалт эхлэх
		Усан онгоцон дээр байгаа иргэдээс санал авах өдөр
4 сарын 11	Бямба	Урьдчилсан санал хураалтын сүүлийн өдөр
4 сарын 15	Лхагва	Саналаа өгөх өдөр (06:00-18:00 хүртэл)
		Санал хураалтын дүн

**Эх сурвалж: БНСУ-ын Сонгуулийн ерөнхий хороо*

Улмаар сонгууль явуулахдаа халдварт өвчний тархалтаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг чанарын өндөр түвшинд авч хэрэгжүүлсэн ба саналаа өгөхөөр ирж буй иргэддээ дараах зөвлөмжийг БНСУ-ын Сонгуулийн Ерөнхий хорооноос гаргасан юм. Энэ нь:

1. Бичиг баримтаа бэлтгэх
2. Бага насны хүүхдийг сонгуулийн байр луу авч явахгүй байх,
3. Санал авах байр луу очихын өмнө гараа савандаж, 30 секундын турш угаах
4. Маск зүүх (Бичиг баримтын тулгалт хийж шалгах үед л маскаа түр авах)
5. Санал авах байранд орохдоо халуунаа үзүүлэн гараа ариутган, нэг удаагийн бээлий өмсөх
6. Санал авах байрны гадна, дотор 1 метрийн зай барих
7. Санал өгөх байрны гадна болон дотор хоорондоо аль болох ярилцахгүй байх
8. Халуурах болон бусад шинж тэмдэг илэрсэн тохиолдолд түр санал өгөх байранд санал өгсний дараа эрүүл мэндийн төв рүү очих зэрэг багтсан байна.

Ийнхүү олон хүн цугларах боломжгүй, гар ч барьж болохгүй нийгэм, эдийн засгийн хүнд үед сонгуулийн сурталчилгаагаа амжилттай хийсэн төдийгүй, баталсан төлөвлөгөөнийхөө дагуу сонгуулиа явуулж, санаанд оромгүй гайхамшиг мэт үр дүнг авчирсан Солонгосын ард түмнийг АГУУ хэмээн дэлхий нийт онцолсон билээ.

Нэр дэвшигчдийн тухайд авч үзвэл, тус сонгуульд нийт 253 тойрогт 21 намаас нийт 1118 (Өмнөх сонгуульд нэр дэвшигчийн тоо 1102) нэр дэвшигч өрсөлдсөнөөс 905 эрэгтэй, 213 эмэгтэй байсан ба насны ангилалаар нь харьцуулахад 48.2 хувь нь 50-60 насных бөгөөд нэр дэвшигчдийн дундаж нас 54 байгаа юм. Тус сонгуулийн хамгийн залуу нэр дэвшигч нь 1994 оны 25 настай эмэгтэй байгаа бол хамгийн ахмад 1937 оны 83 настай хүн байсан байна.¹⁰

БНСУ-ын хувьд сонгогчид юуг харж, хэрхэн санал өгөх нь шат шатны сонгууль бүрт өөр өөр ба эдгээр нь нас, хүйс, гэр бүлийн хэв маяг, нийгэмд эзлэх байр суурь, эрхэлсэн ажил, үзэл

¹⁰ БНСУ-ын Сонгуулийн Ерөнхий хорооны мэдээ

баримтлал гэх зэргээс хамаарах үзүүлэлттэй харагддаг ч ихэвчлэн эдийн засгийн хөгжлийн төлөвлөгөө, БНАСАУ-руу чиглэсэн бодлого, АНУ болон БНСУ-тай холбоотой асуудлууд сонгууль бүрт сонгогчдын сонголтонд чухал нөлөө үзүүлдэг гэдгийг судлаачид онцолдог.

Харин энэ удаагийн сонгуульд оролцож буй улс төрийн намуудын мөрийн хөтөлбөрийг ерөнхийд нь авч үзвэл орон сууц, боловсрол, нийтийн тээвэр, сургууль, автобус, эмнэлэг, цэрэг, ажлын байр, хот төлөвлөлт, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд гэсэн 10 үндсэн асуудлыг онцолж байгаа юм байна.

Ингээд хүнд хэцүү цаг үед, санаанд оромгүй үр дүнг авчирсан тус сонгуулийн дүнгээс дурьдахад нийт сонгогдсон 300 гишүүний 180 суудлыг Ардчилсан нам буюу одоогийн ерөнхийлөгчийн нам авснаар дахин эрх баригч нам боллоо. Үүнийн зургаар илэрхийлвэл:

*Эх сурвалж: https://en.wikipedia.org/wiki/2020_South_Korean_legislative_election

Сонгогдсон нийт гишүүдийн хүйсийн харьцааны хувьд 57 нь эмэгтэй (19%), 243 нь (81%) эрэгтэй гишүүд эзэлж байна. Үүнээс Добүро Минжү буюу Ардчилсан нам 20 эмэгтэй гишүүний суудал авсан нь сонгуульд өрсөлдсөн улс төрийн намуудаас хамгийн олон эмэгтэй гишүүний суудалтай нам болсон ба нийт 25-30 настай гишүүний тоо 13-аас хэтэрсэнгүй. Хүйсийн харьцааг өмнөх сонгуулийн үр дүнтэй харьцуулвал,

Гишүүдийн хүйсийн харьцаа

№		21 дэх удаагийн сонгууль		20 дахь удаагийн сонгууль	
1	Эмэгтэй	57	19%	51	15.9%
2	Эрэгтэй	243	81%	249	84.1%
3	Нийт	300	100%	300	100%

Үүнээс харахад энэ удаагийн парламентад эмэгтэй гишүүний тоо өмнөх парламентаас буурсан үзүүлэлттэй харагдаж байна.

Дүгнэлт

Ийнхүү БНСУ 21 дэх удаагийн парламентын сонгуулиа 2020 оны 4 сарын 15-ны өдрийн өглөөний 6:00 цагаас оройны 18:00 цаг хүртэл нийт 14330 санал авах байранд улс орон даяар

амжилттай зохион байгууллаа. Энэ удаагийн сонгууль нь өмнөх сонгуулиудаас онцлох зүйл их байв. Тэдгээрээс онцлон дурьдвал,

1. Дэлхий дахиныг хамарсан цар тахлын үед урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг өндөр түвшинд зохион байгуулан, иргэдийг санал өгөх боломжоор хангав.
2. Сонгуулийн саналын ирц сүүлийн 28 жил тохиолдож байгаагүй өндөр хувьтай гарав.
3. Сонгуулийн шинэ системийг хэрэгжүүлэв.
4. 18 нас хүрсэн иргэд санал өгөх эрхээр хангагдав.
5. БНСУ-ын иргэдийн төр засагтаа итгэх итгэлийг улам нэмэгдүүлж, төр иргэн хоёрын харилцааг бэхжүүлэх гүүр болов.
6. Улс төрийн намуудын мөрийн хөтөлбөр ихэвчлэн эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын асуудалд төвлөрч байв.
7. Одоогийн засгийн газрын үйл ажиллагаанд дүн тавьж, эрх баригч нам болох Ардчилсан намын нэр хүнд улам өсөн ерөнхийлөгч Мүн Жэ Ин-ий дахин сонгогдох боломжийг нэмэгдүүлэв.

Түүнчлэн БНСУ-ын ерөнхийлөгч Мүн Жэ Ин сонгуулийн дараа ард түмэндээ хандаж хэлэхдээ: “Та бүхнээрээ бахархаж бас хүндэтгэж байна. Агуу ард түмний баярт сонголтын өмнө нэн чухал үүрэг хариуцлагыг мэдэрч байна. Мөн энэ удаагийн парламентын сонгууль нь дэлхий нийтийг гайхан бишрүүллээ. Ард түмэн та бүхний идэвхитэй хамтын оролцооны үр дүнд дэлхий дахин Корона 19 гэх халдварт өвчнөөр амьсгалсан үед ганцхан манай улс парламентын сонгуулиа амжилттай явууллаа” гэхийн зэрэгцээ “Иргэд та бүхэн нийгмийн зай барилт болон халдварт өвчнөөс сэргийлэх дүрэм журмыг чанд баримтлан, эмх цэгцтэй сонгуульдаа оролцон, тусгаарлагдсан иргэд хүртэл сонгуульдаа оролцож, гайхамшиг мэт сонгуулийн ирцийг үзүүллээ”¹¹ гэж онцолсон байна.

Abstract

South Korea captures the world's nations attention as it held a The 21st National Assembly election since the coronavirus epidemic began without postponing as scheduled and managed to control Covid19 outbreak. Therefore, in this article I decided to write regarding the circumstances and features of the parliamentary election.

Ашигласан материал

1. БНСУ-ын Сонгуулийн тухай хууль
2. МУ-ын Үндсэн хууль
3. БНСУ-ын Статистикийн газрын тайлан
4. БНСУ-ын Сонгуулийн Ерөнхий Хорооны тайлан
5. Ж. Төртогтох “Парламент судлалын гарын авлага” УБ., 2010 он

¹¹ Yonhap news <https://en.yna.co.kr/>

АЛБАН ТУШААЛТАНД ХАРИУЦЛАГА ТООЦОХ АСУУДЛЫГ ШҮҮН ХЭЛЭЛЦЭХ ХОЁР ТАНХИМТАЙ ПАРЛАМЕНТЫН ЭРХ МЭДЭЛ

Д.Сүхболд

Улаанбаатар Эрдэм Их Сургуулийн ахлах багш

Хураангуй

Төрийн өндөр албан тушаалтанд хариуцлага тооцох (импичмент) асуудлыг шүүн хэлэлцэх хоёр танхимтай парламентын эрх мэдэл, хоёр танхимтай парламентын бүтцээр дамжуулж импичмент явуулдаг олон улсын практик, парламентын мөрдөн шалгах хороо зэргийн талаар өгүүлж, төрийн өндөр албан тушаалтнуудад хариуцлага тооцох тогтолцооны талаарх иргэдийн мэдлэг, мэдээлэл ямар төвшинд байгааг судалж үзэв.

Онол, арга зүйн үндэслэл

Тус өгүүллэгийн онолын үндэслэл нь анх дундад зууны Английн сонгодог хоёр танхимтай парламентад үүссэн “импичмент”-ийн (зэмлэл) тогтолцоо юм. Тодруулбал Английн парламент нь төрийн өндөр албан тушаалтнуудыг хариуцлагад татах импичментийн шүүхийг хэрэгжүүлэх хууль ёсны онцгой эрхтэй байдаг. Энэ тохиолдолд Нийтийн танхим импичмент үүсгэх саналыг дэвшүүлж, Лордын танхим нь эцсийн шийдвэр гаргах шүүхийн үүрэг гүйцэтгэдэг.

Арга зүйн хувьд

Импичментийн онол сэтгэлгээний үндсийг тодруулж гаргахад түүхэн арга зүй, түүний олон улсад хэрэгжсэн туршлага, парламентын мөрдөн шалгах хороо зэрэг асуудлыг судлахад харьцуулах арга зүй, төрийн өндөр албан тушаалтнуудад улс төрийн хариуцлага тооцох механизмын талаарх иргэдийн мэдлэг, мэдээлэлд хийсэн судалгаанд социологийн онолын болон эмпирик арга зүй ашиглагдав.

Удиртгал

Монголд төрийн өндөр дээд албан тушаалтнуудтай¹ холбоотой авилга, хээл хахуулийн шинжтэй хэргүүд олон нийтийн анхаарлыг ихээхэн татаж байгаа бөгөөд хамгийн гол нь тэдэнтэй улс төрийн хариуцлага тооцох механизмгүй улмаас олон нийт зөвхөн шуугиад л өнгөрдөг эмгэнэлтэй байдал Монгол нэгэнт бий болоод байгааг бүгд бэлхнээ харж байна. Тухайлбал Чингис, Самурай бондын захиран зарцуулалтын асуудал, Оюутолгой болон Дубайн алдаатай гэрээ, 60 тэрбумын хэрэг, Эрдэнэтийн 49%-ийн асуудал, Жижиг дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх сангаас авсан УИХ-ын гишүүдийн зээл гэх мэт олон нийтийн бухимдлыг барсан олон асуудлуудад хариуцлага тооцох боломжгүй нөхцөл үүсээд байна.

¹ Төрийн өндөр албан тушаалтан гэдэгт Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын дарга, дэд дарга, Улсын Их хурлын гишүүн, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн, Улсын дээд шүүхийн дарга, Улсын ерөнхий прокурор, хуульд заасны дагуу Улсын Их Хурлаас томилогддог бусад албан тушаалтнууд багтана.

Хэдийгээр Монгол улсын Үндсэн хуулийн цэцийн тухай хуульд зааснаар Монгол улсын Ерөнхийлөгч, Монгол Улсын Их Хурлын дарга, гишүүн, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүн, Улсын дээд шүүхийн ерөнхий шүүгч, Улсын ерөнхий прокурор нарыг Монгол улсын Үндсэн хууль зөрчсөн гэж үзвэл огцруулах, эргүүлэн татах асуудлыг Үндсэн хуулийн цэц хуралдаанаараа шийдвэрлэж, дүгнэлт гаргахаар² ерөнхий байдлаар зохицуулсан ч энэ нь хангалтгүй юм гэдгийг дээрх хариуцлага тооцох боломжгүй төрийн өндөр албан тушаалтнуудын холбогдсон хэргүүд харуулж байна.³ Иймд сонгогдсон болон томилогдсон төрийн өндөр албан тушаалтанд хариуцлага тооцох үндэслэл, журмыг тодорхой болгох хэрэгцээ, шаардлага нийгмээс урган гарч буй агаад энэхүү асуудлыг юуны өмнө эрдэм судлалын хүрээнд судалсны эцэст улс төрийн практикт хэрэгжих үндэслэл бий болох юм. Иймээс энэхүү өгүүллэгээр төрийн өндөр албан тушаалтнуудад хариуцлага тооцох тогтолцоо буюу импичментийн асуудлыг онол, практикийн төвшинд авч судлах зорилгыг тавьснаас гадна манай иргэдийн энэ талаарх мэдлэг ямар хэмжээнд буйг судлахыг зорив.

Нэг: Импичментийн онол, сэтгэлгээний үндэс, олон улсад хэрэгжсэн туршилага

Төрийн эрх мэдлийг хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүх гэсэн гурван салаа мөчирт хуваагаад, тэдгээрийг төлөөлсөн албан тушаалтнуудыг ард түмнээс сонгогдсон төлөөлөгчдөөр дамжуулж хянадаг хариуцлагын тогтолцоог парламентат ёсонд “импичмент” (зэмлэл) хэмээн нэрлэдэг. Импичмент нь анх Англид үүссэн бөгөөд тус улсын парламент нь төрийн өндөр албан тушаалтнуудыг хариуцлагад татах импичментийн шүүхийг хэрэгжүүлэх хууль ёсны онцгой эрхтэй байдаг. Энэ тохиолдолд Нийтийн танхим шүүн таслах газар болдог бол Лордын танхим нь шүүхийн үүрэг гүйцэтгэдэг. 1376 онд Лорд Летимерийг авч хэлэлцсэн импичмент шүүх хамгийн эртний нэрд гарсан тохиолдол болсон бол сүүлийнх нь 1804 онд Хатан хааны тэнгисийн флотын өндөр албан тушаалтан Мэлвиллийг нярвын албан тушаалдаа хохирол учруулсан гэсэн үндэслэлээр импичмент шүүхэд татсан⁴ ажээ. Ийнхүү импичмент нь сонгодог утгаараа хоёр танхимтай парламент анх үүссэн Англид анх хэрэглэгдэж эхлээд дараа нь Английн төрийн тогтолцоог үндэслэл болгож өөрийн Үндсэн хуулийг боловсруулсан АНУ болон бусад улсууд улс төрийн практиктаа загвар болон хэрэглэж эхэлжээ. “1787 онд боловсруулж, 1789 онд албан ёсоор батлагдсан АНУ-ын Үндсэн хуулийг санаачлагчид нь Британийн имперээс цагаачлан ирэгсэд байсан бөгөөд Нэгдсэн Холбооны Улсын Үндсэн хуулийг хуучин эх орныхоо улс төрийн тогтолцоог дуурайлгахыг хүсэж, 1875 онд Франц улс XIX зууны Английн парламентын хаант ёсыг Бүгд найрамдах хэлбэр шинж болгосон лугаа адил 1787 оны Америк XVIII зууны Английн хэмжээт хаант засгийг Бүгд найрамдах хөрсөнд суулгажээ.”⁵

Орчин үед импичмент нь Их Британийн парламентын хувьд “унтаж буй” онцгой эрх мэдэл⁶ хэмээгддэг байна. Өөрөөр хэлбэл импичмент нь парламентын практикт бага хэрэглэгддэг. Тухайлбал АНУ-ын Конгрессын Сенатын танхим түүхэндээ 12 удаа импичментийн асуудлыг авч хэлэлцсэнээс ердөө дөрвөн хэрэгт л шийтгэл оноосон байна. Мөн Францын Үндсэн хуулиар парламентын дээд танхим болох Сенат нь импичментийн шүүхийн

² <https://www.legalinfo.mn/law/details/365>

³ Тэгээд ч Үндсэн хуулийн цэцийн тухай хуулийн энэ хэсгийг Үндсэн хуулийн цэцийн 2016 оны 3 дугаар сарын 23-ны өдрийн 03 дугаар тогтоолоор хүчингүй болгосон

⁴ Ж.Төртогтох “Парламент судлалын гарын авлага” 177 дахь тал. УБ., 2010

⁵ М.Дюверже “Улс төрийн байгууламж, Үндсэн хуулийн эрх зүй” 201 дахь тал. УБ., 2007

⁶ Ж.Төртогтох “Парламент судлалын гарын авлага” 58 дахь тал. УБ., 2010

үүрэг гүйцэтгэх эрхтэй боловч улс төрийн практикт энэ эрхээ хэрэглэх тохиолдол гараагүй юм. Энэ нь импичментийн тогтолцоо тухайн улсын төрийн өндөр дээд албан тушаалтнуудын ёс зүй болоод улс төрийн хариуцлагатай байх явдалд шууд нөлөөлдөгтэй холбоотой.

Олон улсын практикаас үзэхэд парламентын доод танхим шүүхэд шилжүүлэх саналыг дэвшүүлж, дээд танхим уг хэргийг шүүх эрхтэй байдаг. Тухайлбал Америкийн Нэгдсэн Улсад Ерөнхийлөгч болон бусад төрийн дээд албан тушаалтнууд Үндсэн хууль зөрчсөн, эсвэл эрх зүйн шинжтэй алдаа гаргасан бол хариуцлагад татах тухай асуудлыг хэлэлцдэг. Ингэхдээ Төлөөлөгчдийн танхим импичмент үүсгэх тухай санал гаргана. Шийтгэл нь зөвхөн албан тушаалаас халах явдал бөгөөд эцсийн шийдийг Сенат гаргана. Шийдвэр гаргахын тулд танхим тус бүрийн гуравны хоёрын саналыг авсан байх ёстой.

Оросын холбооны улсын төрийн Дум нь Ерөнхийлөгчийг импичментийн асуудалд холбогдуулан яллагдагчаар татах онцгой бүрэн эрхтэй (энэхүү эрхээ хэрэгжүүлэхэд гуравны хоёрын санал шаардагддаг) бөгөөд Холбооны Зөвлөл нь Ерөнхийлөгчийн импичментийн асуудлыг хянах эрхтэй байдаг.

Тайланд улсад Төлөөлөгчдийн танхим болон Сенатын хамтарсан хуралдаанаар Үндсэн хуулийн шүүхийн шүүгчид, Сонгуулийн хорооны гишүүд, Авилгыг эсэргүүцэх хорооны гишүүд, Улсын аудитийн хорооны ерөнхий аудитор болон гишүүд, Хүний эрхийн комиссын гишүүд, зэрэг төрийн өндөр албан тушаалтнуудыг импичмент үүсгэж огцруулах бүрэн эрхтэй.

Хоёр танхимтай парламентад ийнхүү импичментийн тогтолцоо үйлчилдэг учраас төрийн өндөр албан тушаалтнуудыг илүү хариуцлагатай, илүү ёс зүйтэй байх нөхцөл уруу түлхэж өгдөг. Бүхэлд нь дүгнэвэл хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүх гэсэн төрийн эрх мэдлийн байгууллагуудыг Үндсэн хууль болоод бусад хуулийн хүрээнд үйл ажиллагаагаа явуулж чадаж байна уу үгүй гэсэн хяналтыг хоёр танхимтай парламентын тогтолцоо илүүтэй хэрэгжүүлж чаддаг.

Хоёр:Төрийн өндөр албан тушаалтан огцруулах асуудал нь парламент, тэр дундаа хоёр танхимтай парламентын бүтэцтэй холбогдох ёстойг онолын хувьд тайлбарлах нь

Төрийн өндөр албан тушаалтнуудын эх сурвалж нь сонгуулийн зарчим байдаг учраас тэднийг огцруулах асуудал нь ярвигтай үйл явц байх нь дамжиггүй. Албан тушаалаас огцруулах шалтгаанууд нь эрх мэдлээ урвуулан ашиглах, ёс зүйн зөрчил гаргах зэргээр олон нийтийн итгэл хүндлэлийг алдсан үйлдлүүд юм. Ийнхүү хэн нэгэн албан тушаалтанг огцруулах асуудал нь намын хуваагдлаас гадна нийт иргэдийн дунд ч талцал маргаан үүсгэх нөхцөлийг бүрдүүлж болно. Тэрхүү талцал нь даамжирвал албан тушаалтанг огцруулах нь буруу зүйл хийсэн гэх хүчин зүйлээсээ хальж, аль хүчтэй, эрх мэдэлтэй талд шийдэгдэх эрсдэлийг ч дагуулна. Төрийн өндөр албан тушаал нь түүнийг эрхэлж буй хүнд олгосон итгэл, нэр хүндтэй холбоотой учраас маш эмзэг сэдэв байдаг. Иймээс энэхүү нарийн төвөгтэй асуудлыг шийдвэрлэж чадах цорын ганц институт бол сонгуулийн зарчмаар, тодорхой хугацаанд бүрэн эрхээ хэрэгжүүлдэг, ард түмний төлөөлөгчдийн байгууллага болох парламент юм.⁷ Учир нь албан тушаалаас огцруулах үйл ажиллагаа нь тухайн албан тушаалтанг үндэсний хэмжээнд буруу зүйл хийснийг нь шүүн хэлэлцэж буй үйл явц ажээ. Тэгвэл үндэсний хэмжээнд энэ асуудлыг ард иргэдийн төлөөллийг хэрэгжүүлэгч институт хариуцах нь зүйн

⁷ 1787 оны АНУ-ын Үндсэн хуулийн хуралдай энэ бүхнийг харгалзан үзээд төрийн өндөр албан тушаалтанг огцруулах санал гаргах эрхийг Төлөөлөгчдийн танхимд, харин эцсийн шийдвэр гаргах эрхийг Сенатад олгожээ. (The Federalist papers 65 - Objections to the Power of the Senate To Set as a Court for Impeachments Fur ther Considered. Alexander Hamilton)

хэрэг бөгөөд энэ тохиолдолд парламент хоёр танхимын бүтцээр зохион байгуулагдсан байх шаардлагатай.⁸ Энэ нь хоёр шийдвэрийг нэг байгууллага гаргах эрсдэлээс сэргийлж байгаа хэлбэр юм. Тухайлбал Төлөөлөгчдийн танхим огцруулах саналыг гаргаж, Сенат уг саналыг шүүн хэлэлцэж байгаа нь энэ хоёр институт бие биенийхээ гаргасан шийдвэрт харилцан хяналт тавих механизм болжээ.⁹ Тэгэхээр төрийн өндөр албан тушаалтан буруутай эсэхийг хэлэлцэх саналыг парламентын доод танхим гаргаж, албан тушаалаас огцруулах уу, үгүй юу гэх эцсийн шийдвэрийг шүүх болж хувирсан парламентын дээд танхим гаргах ажээ. Төрийн өндөр албан тушаалтанг шүүх маш хариуцлагатай энэхүү шүүн таслах ажиллагааг бие даасан, тогтвортой, гаднын нөлөөнд автахгүй хэрэгжүүлж чадах институт бол нийгмийн олон янзын эрх ашгууд дундаас сонгогдож болон томилогдсон, шигшмэл элитүүдээс бүрдсэн парламентын дээд танхим юм.

Гурав: Импичмент үүсгэх эрх бүхий парламентын мөрдөн шалгах хорооны тухай

Импичментийн асуудал яригдахтай зэрэгцэн парламентын “мөрдөн шалгах” хорооны тухай ойлголт гарч ирнэ. Энэ нь тусгай асуудлыг хянан шалгаж, шийдвэрлэхээр парламент дахь улс төрийн бүх намын төлөөллөөр байгуулддаг парламентын “мөрдөн шалгах хороо” юм. Судлаач Д.Лүндээжанцан “Монгол улс дахь төрийн эрх мэдлийн хуваарилалт бүтээлдээ тус хороог “шүүн байцаан шинжих хороо”¹⁰ хэмээн нэрлэжээ. Тодруулбал хоёр танхимтай парламентын тогтолцоонд төрийн өндөр дээд албан тушаалтнуудад ипичментийн асуудлыг үүсгэх болон гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагаас явуулж буй үйл ажиллагаатай холбоотой бүх асуудлаар парламент бүрэн мэдээлэл авсан байх ёстой гэдэг зарчмаас үүдэн шүүн байцаан шинжих эрхтэй хороод ажилладаг. (Seleg Committee)¹¹

Тухайлбал АНУ-д¹² мөрдөн шалгах хороо нь онц эрхтэй байдаг бөгөөд тэрхүү эрхээ шаардлагатай үед эргэлзэх юмгүй хэрэглэдэг. Тус хороо нь зарлан дуудахаар хэнийг ч хуралд дуудах эрхтэйгээс гадна ирээгүй тохиолдолд торгож шийднэ. Мөрдөн шалгах хороо нь голдуу захиргааны асуудлыг байцаан шинждэг боловч уг чанартаа үйл ажиллагаа нь нэлээд өргөн буюу уг ажилд хамаарагдсан яам, албаны улс төрийн тэргүүн болон удирдлагатай холбоотой асуудлуудыг хянан шинждэг. Өөрөөр хэлбэл Конгрессын хороод мөрдөн байцаах эрх эдлэх бөгөөд энэ нь гүйцэтгэх засаглалыг далайцтай хянах, шүүмжлэх үүрэгтэй¹³. АНУ-ын Конгресс төрийн захиргааны байгууллагыг хянан шалгах эрхтэй, үүнд уг байгууллагыг үүсгэн байгуулах онцгой эрх болон үйл ажиллагааг нь тодорхойлох, санхүүгийн ажиллагааг нь хянах эрхтэй. Конгресс импичмент журамлалыг хэрэглэн шүүн таслах зарим эрх эдэлдэг нь холбооны ажилтан төрийн эсрэг ноцтой гэмт хэрэг үйлдсэн, тухайлбал урвасан, хээл хахууль авсан, төрийн хуулийг ноцтойгоор зөрчсөн хэргүүдийг шүүх эрхийг хэлж буй¹⁴. Төлөөлөгчдийн танхим санаачлан мөрдөн байцаах комисс байгуулж, комиссын дүгнэлтийн дагуу ял ногдуулах эсэхийг шийдэх шүүх болж хувирсан Сенатад шилжүүлэх бөгөөд Сенат

⁸ Төрийн өндөр албан тушаалтанд хариуцлага тооцдог систем болох импичмент нь сонгодог утгаараа хоёр танхимтай парламент анх үүссэн Англид анх хэрэглэгдэж эхлээд дараа нь Английн төрийн тогтолцоог үндэслэл болгож өөрийн Үндсэн хуулийг боловсруулсан АНУ болон бусад улсууд улс төрийн практиктаа загвар болон хэрэглэж эхэлжээ. Өөрөөр хэлбэл импичмент нь хоёр танхимтай парламенттай улсуудад илүү нийтлэг, сонгодог байдлаар хэрэглэгддэг.

⁹ The Federalist papers 66 - Objections to the Power of the Senate To Set as a Court for Impeachments Fur ther Considered (Alexander Hamilton)

¹⁰ Д.Лүндээжанцан “Монгол улс дахь төрийн эрх мэдлийн хуваарилалт” 162 дахь тал. УБ.,2014

¹¹ Тусгай асуудлыг хянан шалгаж, шийдвэрлэхээр парламентын гишүүдээс бүрдсэн хороо. Тус хороог парламент дахь улс төрийн бүх намын төлөөллөөр байгуулдаг. Ж.Төргөтх “Парламент судлалын гарын авлага” 190 дэх тал. УБ., 2010

¹² Мөн тэнд

¹³ М.Дюверже “Улс төрийн байгууламж, Үндсэн хуулийн эрх зүй” 203 дахь тал. УБ.,2007

¹⁴ М.Дюверже “Улс төрийн байгууламж, Үндсэн хуулийн эрх зүй” 204 дахь тал. УБ.,2007

хаалттай хурлаар хэргийг шүүнэ, шийтгэл нь гол төлөв албан тушаалаас нь огцруулах байдаг. Ингэхдээ Сенатын гишүүдийн гуравны хоёрын саналаар шүүхийн шийдвэр хүчин төгөлдөр болно.¹⁵ Нэлээдгүй тохиолдолд парламентад төрийн дээд албан тушаалтны эсрэг хэрэг үүсгэх эрх олгодог. Тухайлбал Болгарын Үндсэн хуулийн дагуу парламент нь төрөөс төрөөс урвасан болон Үндсэн хуулийг зөрчсөн Ерөнхийлөгч, дэд ерөнхийлөгчийн асуудлыг шийдвэрлүүлэхээр эрхтэй байдаг.

Японд¹⁶ төрийн өндөр албан тушаалтан байцаан шинжих хорооны асуултанд хариулахаас татгалзсан тохиолдолд түүний учир шалтгааныг парламентад болон зохих яамдад тайлбарлах үүрэгтэй. Хэрэв 10 өдрийн дотор зохих яам хариу эс өгвөөс гэрчлэгч мэдүүлгээ өгөх ёстой байдаг.

Харин Герман улсад яг ийм тохиолдол гарвал холбогдох яамнаас зөвшөөрөл шаарддаг ба шаардаж буй мэдээллийг өгөхөд “Үндэсний аюулгүй байдалд хор хохирол учруулах болон аюулд хүргэх, эсвэл улсын ажил алба гүйцэтгэхэд хүндрэлтэй болгох аваас яам хариу өгөхөөс татгалзаж болно” гэсэн байдаг. Парламентын мөрдөн шалгах хороо нь олон улсын практикт төдийлөн түгээмэл бусаар хэрэглэгддэг ба жишээ нь Норвеги, Финлянд, Швед зэрэг улсуудад ийм өндөр эрх хэмжээтэй хянан шалгах хороо байдаггүй. Зарим парламентын байцаан шинжих хорооны үйл ажиллагаа нь улс төрийн хяналтын гүйцэтгэх хүрээнээс халин гарч эрүүгийн хэрэг үүсгэхэд хүрдэг. Тухайлбал Италийн Үндсэн хуулийн 82-р зүйлд “Мөрдөн шалгах хороо нь шүүх эрх мэдлийн байгууллагатай ижил эрх, хязгаарлалтай шинжилгээ шалгалт явуулах эрхтэй” гэж заажээ.

Дөрөв: Төрийн өндөр албан тушаалтнуудад улс төрийн хариуцлага тооцох механизмын талаарх иргэдийн мэдлэг, мэдээлэлд хийсэн судалгааны үр дүн

Үндсэн хуулийн өөрчлөлт шинэчлэлтийн асуудал хүчтэй өрнөн буй энэ үед тус өгүүллэгээр хөндсөн импичмент болон парламентын мөрдөн шалгах хорооны талаарх иргэдийн мэдлэг, мэдээлэл хэр байна вэ гэдэг дээр судалгаа хийж үзэв. Судалгаанд 35-60 насны эдийн засаг, нийгмийн ухаан, инженер, сэтгүүлч, багш зэрэг дээд боловсролтой, санамсаргүй түүврээр сонгогдсон нийт 40 хүн хамрагдав.

Судалгааны гол асуулт болох:

1. Өнгөрсөн 27 жилийн туршид төрийн өндөр дээд албан тушаалтнуудыг ард түмний зүгээс хянах, хууль зөрчсөн тохиолдолд хариуцлага хүлээлгэх тогтолцоог хэрэгжүүлж чадсан уу гэсэн асуултад судалгаанд хамрагчдын 90 хувь нь чадаагүй 10 хувь нь мэдэхгүй гэж хариулжээ.

¹⁵ Мөн тэнд

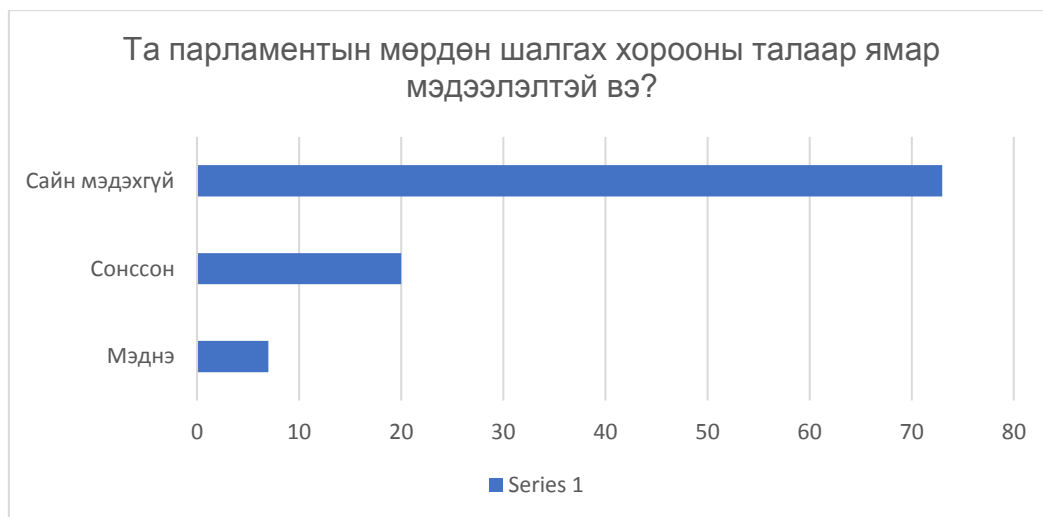
¹⁶ Д.Лүндээжанцан “Монгол улс дахь төрийн эрх мэдлийн хуваарилалт” 162-163 дахь тал. УБ.,2014

2. Та төрийн өндөр албан тушаалтнуудад хариуцлага тооцох механизм болох импичментийн талаар мэдлэг мэдээлэлтэй юу? Гэсэн асуултад судалгаанд хамрагдагчдын 15 хувь нь мэднэ, 30 хувь нь энэ талаар сонссон, 55 сайн мэдэхгүй гэж хариулжээ.

3. Та Парламентын мөрдөн мөрдөн шалгах хорооны талаар ямар мэдлэг мэдээлэлтэй вэ? Гэсэн асуултад 7 хувь нь мэднэ, 20 хувь нь сонссон, үлдсэн 73 хувь нь сайн мэдэхгүй гэж хариулжээ.

4. Харин төрийн өндөр албан тушаалтнуудад тооцох шаардлагатай юу гэсэн асуултанд 100 хувь шаардлагатай гэж хариулжээ.

Дүгнэлт

1. Импичмент болон парламентын мөрдөн шалгах хорооны талаарх иргэдийн мэдлэг мэдээлэл ийнхүү маш хангалтгүй байгаа нь энэ талын мэдлэг мэдээлэл зөвхөн эрдэм судлалын хүрээнд л яригддаг, судлагддаг, асуудал гэдгийг харуулж байна.
2. Төрийн өндөр албан тушаалтнуудад улс төрийн хариуцлага тооцдог механизм Монголд ус агаар мэт хэрэгтэй байгаа нь дээрх асуулгын аргаар авсан судалгаагаар нотлогдож байна.
3. Засаглагчдын хяналтгүй эрх мэдлийг хязгаарлах оновчтой шийдэл нь парламентыг хоёр танхимд хувааж, төрийн өндөр дээд албан тушаалтнуудад хариуцлага тооцдог импичментийн тогтолцоог хэрэгжүүлэх явдал бөгөөд ингэснээр төрийн өндөр албан тушаалтнуудыг дур зоргоороо авирлах явдлыг таслан зогсоох боломж бүрддэг байна. Энэ талаар Францын судлаач Морис Дюверже, “Улс төрийн олон байгууламжийн дотроос зарим нь засаглагчдын эрх мэдлийг хязгаарлах, нөгөө хэсэг нь түүний эрх дархыг өргөжүүлэх хандлагатай байдаг. Засаглагчдын эрх мэдлийг хязгаарлах хамгийн үр дүнтэй арга бол улс төрийн байгууламжаар хязгаарлах арга юм¹⁷” хэмээн бичсэнийг санууштай.

¹⁷ М.Дюверже “Улс төрийн байгууламж, Үндсэн хуулийн эрх зүй” 186 дахь тал УБ., 2007

Санал, зөвлөмж

Монгол пахь парламентын бүтэц, бүрэлдэхүүнийг өөрчилж хоёр танхимтай болголоо гэхэд парламентын доод танхим нь төрийн өндөр дээд албан тушаалтнуудад улс төрийн хариуцлага тооцох импичментийг үүсгэх эрхтэй байх агаад доод танхимаас үүсгэсэн импичментийн асуудлыг дээд танхим хянан хэлэлцэх, шүүх эрхтэй байна. Ингэхийн тулд парламентын доод танхим санаачлан тусгай асуудлаар хянан шалгах эрх бүхий парламентын мөрдөн байцаах хороо байгуулах агаад тус хорооны дүгнэлтийн дагуу ял ногдуулах эсэхийг шийдэх шүүх болж хувирсан дээд танхимд шилжүүлэх бөгөөд дээд танхим хаалттай хурлаар хэргийг шүүх бөгөөд шийтгэл нь гол төлөв албан тушаалаас нь огцруулах явдал байх ёстой. Ингэхдээ парламентын дээд танхимын гишүүдийн гуравны хоёрын саналаар шүүхийн шийдвэр хүчин төгөлдөр болно. Импичментийг зөвхөн төрийн өндөр албан тушаалтнууд болох Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүд, парламентын дарга, дэд дарга, парламентын гишүүд, Улсын дээд шүүхийн шүүгч, Улсын ерөнхий прокурор зэрэг албан тушаалтнуудад хэрэглэнэ.

Abstract

We have discussed the jurisdictional authority of bicameral parliament on the accountability of high ranking state (senior) officials (impeachment), international practice of impeachment through bicameral parliamentary structure and the parliamentary inquiry committee and have studied the degree of public awareness and information on the system of accountability for senior officials in public administration

Ашигласан эх сурвалжууд

1. М.Дюверже “Улс төрийн байгууламж, Үндсэн хуулийн эрх зүй” УБ., 2007
2. “Улс төрийн шинжлэх ухаан” 40-41 дэх тал. УБ., 2001
3. Руссо, Жан Жак. “Нийгмийн гэрээ ба улс төрийн эрхийн зарчмууд” орч, Равдангийн Янжмаа УБ., 2002
4. Л. Өлзийсайхан “Парламент” УБ., 2001
5. Д.Сүхболд Бүгд найрамдахчуудгүй Бүгд найрамдах улс” МУИС “Политологи” сэтгүүл №13/ 442. 137 дахь тал. УБ., 2016
6. Ж.Төртогтох “Парламент судлалын гарын авлага” 58 дахь тал. УБ., 2010
7. Ж.Төртогтох “Парламент судлалын гарын авлага” 177 дахь тал. УБ., 2010
8. Д.Лүндээжанцан “Монгол улс дахь төрийн эрх мэдлийн хуваарилалт” 60 дахь тал. УБ., 2014
19. Д.Лүндээжанцан “Монгол улс дахь төрийн эрх мэдлийн хуваарилалт” 162 дахь тал. УБ., 2014
10. А.Юндэндорж, Ю.Атар “Өрнө дорнын мэргэдийн нийгэм-улс төрийн онол, сургааль” II-III дэвтэр Хөх хот 2003
11. “The Federalist papers” by Alexander Hamilton, James Madison, and John Jay. Introduction and Notes by Charles R. Kesler. Copyright 1961.
12. The Anti-Federalist Papers and the Constitutional Convention Debates. Introduction by Ralph Ketcham. 2003